نووسینی د . زاهیر سوران .

11ی ئەیلولی 2004 .

دژەڤایرۆسەکان (ئەنتیڤایرۆس)

بریتین لەو دەرمانانەی کەدژی ڤایرۆس بەکاردەهێنرێن. ئەوەی شایانی باسە نزیکەی 50 ساڵ پاش دروستکردنی ئەنتیبایۆتیك بیر لە دروستکردنی ئەنتیڤایرۆس کرایەوە و ئەم بیرۆکەیەش لە ساڵی 1960 دا ئەنجامدرا . بەڵام لەم 20–30 ساڵانەی دواییدا زۆر چالاکانە هەنگاوی سەرکەوتوانە لە بواری ڤایرۆسزانی و دروستکردنی دژە ڤایرۆسدا نراوە و زۆر ئەنجامی باشیشی بەدیهێناوە . ئەمەش بۆتە هۆی دانانی سنورێك بۆ بڵاوبونەوەی نەخۆشییە درمە ڤایرۆسییەکان تاکو زێدتر بڵاونەبنەوە و بتوانرێت ڕێگای نویٚ بۆ چارەسەرکردن دابنرێت. هەرچەندە ئەو دژە ڤایرۆسانەی لەپاش ساڵانی هەشتاوە کەوتوونەتە کار ناتوانن ڤایرۆس بکوژن وەلیٚ تا ڕادەیەك کار دەکەنە سەر ڕاگرتنی بڵاوبوونەوەی ڤایرۆس و تاڕادەیەکیش زێدبوونی ڤایرۆس ڕادەگرن و ناهێڵن ڤایرۆسەکە خانەکانی تری لەش تووش بکات. (2)

ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە هەرچەندە زانست و تەکنەلۆژیا لەبواری پزیشکی و دۆزینەوەو دروستکردنی دەرماندا زۆر پێشکەوتووە، لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆژانە گیروگرفتی نویٚ دێتە ڕێی زانست و تەندروستی. بۆ نموونە کاتێك ڤایرۆسێکی نویٚ دەستنیشان دەکرێت پێویستە چەند ساڵێك بەباشی (لەهەموو ڕوویەکەوە) توێژینەوەی لەسەر بکرێت کەچۆن دەبێتە هۆی دەرکەوتنی نیشانەکان و نەخۆشیی نویٚ.

هۆی دروستکردنی ئەنتیڤایرۆس دەگەڕێتەوە بۆ:

– ڤایرۆس بە ئاسانی لە نێوناچێت .

– ڤایرۆس لە نێوخانەدا ئەژی و لەسەر فرمانەکانی خانە بەخدە .

– پێویستە ڤایرۆس بە مشەخۆری لە نێوخانەدا بژی تا بتوانێت خۆی زێدبکات .

پاش ئەوەی ڤایرۆس دەچێتە نێوخانەوە ئەوسا وەك ماکینەیەك بۆئەنجامدانی پێویستییەکانی خۆی خانەکە بەکاردەهنێت
.

ئەوهۆیانەی ناهێڵن ڤایرۆس لەناوبچێت :

– هەندێك ڤایرۆس پاش یەکەم هەوکردن لە نێوخانەکەدا ئەمێنێتەوە و پاشتر ئەچێتە باری متییەوە . لەم بارەدا ڤایرۆسەکە دەتوانێت بە ئاگا بێتەوە و چالاك ببێتەوە و نیشانە سەرجێگەییەکان دەربکەونەوە .

– ئەو ڤایرۆسانەی لەنێوخانەدان بە هیچ جۆرێك ئەنتیڤایرۆس کاریان تێناکات , هاوکات کۆئەندامی بەرگری لەشیش ناتوانێت لە ناویان ببات .

ئەوەی شایانی باسە لەم ساڵانەی دوایدا زیاتر لە 30 دەرمانی نوٚی وەك ئەنتیڤایرۆس پەسەندکراو بەکاردەهێنرێت . هەرچەندە دەرمانەکە ناکوژێت بەڵام ئەنتیڤایرۆسەکان دوو سەرکەوتنی باشیان ئەنجام داوە وەك :

– باشکردنی باری نەخۆش .

– درێژەدان بە ژیانی نەخۆش (نەخۆشەکە درەنگتر دەمرێت) .

ئەم ڕاستییەش لە کاتی چارەسەرکردنی ئەیدزو زەردوویی جۆری C دا دەبینرێت.

ئەوەی ڕاستی بێت لە ساڵی 1983 دا یەکەم ئەنتیڤایرۆس بە نێوی (Acyclovir= Zovirax) پەسەندکرا تا دژی ڤایرۆسی نەخۆشی ئەیدز بەکاربهێنرێت . پاشتر ڕوون بووەوە کە هەمان ئەنتیڤایرۆس دەتوانێت کۆپیکردنی کۆمەڵەڤایرۆس تامیسك ڕابگرێت تا ژمارەیان زێدنەکات .

بۆ یەکەمجار لە ساڵی 1987 دا دەرمانی (Retrovir=Zidovudin) وەك یەکەم ئەنتیڤایرۆس دژی ڤایرۆسی HIV بۆ بەکارهێنان پەسەندکرا .(2)

لەڕاستیدا پاش دەستنیشانکردنی ڤایرۆسی HIV گرنگییەکی زۆر وتایبەت بەڤایرۆسەکان دراوە (بەکتریاکان کەمێك پشتگوێ خراون)، لەبەر ئەم هۆیەشە کەهەندێك هەوکردنی بەکتریایی وەك سیل جارێکی دی سەریانهەڵداوەتەوەو سەرلەنوێ جیهانی گرتووەتەوەو بووەتەوە بەگیروگرفتێکی گەورەی دانیشتووان.

گیروگرفتەکانی ڕێی چارەسەرکردن :

ئەوەی شایانی باسە هەمووکاتێك لە کاتی چارەسەرکردندا پزیشك تووشی هەندێك گیروگرفت دەبێت جا گرنگ نییە هۆی درمەکە چ جۆرە ڤایرۆسێك بێت , گرنگترینیان بریتییە لە :

- ناتەواوی لە چارەسەرکردندا (ڤایرۆسەکە بەرگەی چارەسەرکردن ئەگرێت)
- پەیدابوونی بەرگری ڤایرۆسی دژی ئەنتیڤایرۆسەکانە .
- پەیدابوونی ماکی دەرمانەکە .

بۆ هەوکردنی سیتۆمێگالۆ ڤایرۆسی چاو:

- دەرمانی Ganciclovir (5 ملگم/ کگم کێشی نەخۆش لە12 کاژێردا، ڕۆژانە لەماوەی 1 کاژێردا لەگەڵ ئاوی دلۆپاودا) بۆ 12–14 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.
- دەرمانی Foscarnet (60 ملگم/ کگم کێشی نەخۆش لە12 کاژێردا، ڕۆژانە لەماوەی 21 کاژێردا لەگەڵ ئاوی دلۆپاودا) بۆ 12–14 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.
- دەرمانی Acyclovir (Zovirax) دژی تەپ خاڵ، سیتۆمێگالۆ ڤایرۆس‌و تامیسکی ئەندامی زاووزێ بەکاردەهێنرێت.

لەمێکووتەی منداڵدا: ڕۆژانە 20 ملگم/ کگم کێشی لەش تا 800 ملگم (لەدەمەوە) بۆ 5 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.

لەمێکووتەی گەورەدا: ڕۆژانە 500 ملگم/ مەتر دووجا/ کاژێردا بۆ 7–10 ڕۆژ دەدرێت بەمێکووتەدار.

لەتەپ خاڵدا: ڕۆژانە 10 ملگم/ کگم/ کێشی لەش/ هەر 8 کاژێری (لە 1 کاژێردا لەگەڵ ئاوی دلۆپاودا) بەخوێنهێنەردا دەدرێت بەنەخۆش.

لەتەپ خاڵی ئاساییدا: ڕۆژانە 5 جار 800 ملگم/ بۆ 7–10 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.

یان: دەرمانی Famcyclovir (لەدەمەوە) ڕۆژانە 250–500 ملگم/ بۆ 10 ڕۆژ.

بۆ تامیسکی کۆئەندامی زاووزێ :

بۆ یەکەم هەوکردن خەپلەی Acyclovir 200 ملگم، ڕۆژانە 5 ژەم یان 400 ملگم/10 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.

لەکاتی هەڵدان خەپلەی Acyclovir 200 ملگم، ڕۆژانە 5 ژەم یان 400 ملگم/5 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.

کاتێك ڤایرۆسی تامیسك دەگاتە مێشك خەپلەی Geavir یان Valtrex ئەنجامی باشیان داوە بەدەستەوە. لە هەوکردنی درێژخایەندا، خەپلەی Acyclovir 400 ملگم، یان 200 ملگم بۆ 10 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.

تێبینی : خەپلە (حەب)

بۆ ئینفلۆنزای A

- خەپلەی Amantadine ڕۆژانە 100 ملگم بۆ ماوەی 5 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.
- خەپلەی Rimantadine ڕۆژانە 200 ملگم بۆ ماوەی 5 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.

بۆ سییەسۆی سایتومێگالۆڤایرۆس:

- دەرمانی Ganciclovir (5 مگلم/ کگم کێشی نەخۆش لە 12 کاژێردا، ڕۆژانە لە 1 کاژێردا لەگەڵ ئاوی دلۆپاودا بەخوێنهێنەردا Imunoglobulin، بۆ 12–14 ڕۆژ دەدرێت بەنەخۆش.

سەرچاوەکان

References
1.Rekommendationer, behandling av kronisk hepatit C hos vuxna och barn, information.nr.6, okt.Stockholm. 1999, s. 5-7.
2.Rekommendationer, behandling av kronisk hepatit C hos vuxna och barn, information.nr.4, jul .Stockholm. 2001, s. 5-9.
nsningar, Medicament, nr.2, mars, stockholm 2003, s.24-29.ڒjligheter och begrmedels mڽ3.Ingrid Uhnoo, antivirallek